

Дослідження рівня сформованості ціннісно-мотиваційного компонента готовності майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності

Н. М. Мирончук

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
Corresponding author. E-mail: mironchuk_nm@i.ua

Paper received 15.09.19; Accepted for publication 28.09.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-203VII83-06>

Анотація. У статті представлено методику та результати діагностичного вивчення рівня сформованості ціннісно-мотиваційного компонента готовності майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності. З'ясовано сутнісні показники ціннісно-мотиваційного компонента готовності та названо критерії його вивчення. Надано детальний опис результатів вивчення мотиваційної спрямованості магістрантів за методикою вивчення мотивації до досягнення успіху Т. Елерса, опитувальником мотивації успіху чи невдачі А. Реана; шкалою самоефективності Р. Шварцнера, М. Срусалема; самосертифікаційним опитувальником та аркушем саморефлексії. Застосовано методи математичної статистики для встановлення достовірності результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: майбутній викладач вищої школи, самоорганізація, самоорганізація у професійній діяльності, мотивація, мотиваційно-ціннісний компонент.

Постановка проблеми. Професійна діяльність викладача вищої школи у сьогоденні за своєю сутністю та змістом є складною працею, яка характеризується високим динамізмом, інтенсивністю діяльності, напруженістю фізичних, психічних та розумових сил, варіативністю, різноплановістю та швидкозмінюваністю професійних завдань, які породжуються новими викликами у вищій освіті, а відтак, викладач повинен мати високий рівень особистісної та професійної самоорганізації, бути здатним швидко і продуктивно мобілізувати свої зусилля на виконання професійних завдань, дотримуючись раціонального балансу в розподілі особистісних ресурсів, ресурсів часу та працездатності, дбаючи, водночас, про збереження професійного та особистого здоров'я.

Високий рівень самоорганізації є свідченням автономності людини в організації власного життя, здатності свідомо ставити значущі цілі, аналізувати ситуацію та обирати відповідний варіант дій, визначати критерії оцінки поставленої мети та контролювати шлях її досягнення, моделювати особистісне і професійне удосконалення. Викладач із високим рівнем самоорганізації швидше оволодіває інноваційними технологіями, новими видами діяльності, більш упевнено почувається у різних ситуаціях професійної діяльності, мотивований на успіх у діяльності та підвищення рівня своєї професійності.

Значущу роль у підвищенні рівня самоорганізації викладача у професійній діяльності виконує мотиваційна складова, ступінь його налаштування на виконання професійних завдань, досягнення значущого результату, його уявлення про себе як успішну особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування мотивації майбутнього викладача вищої школи до професійної діяльності має суспільну значущість, що підтверджують праці Н. Батечко, Н. Гузій, І. Зязюна, Т. Приходько, В. Семиченко та ін.

Так Т. Приходько досліджує у складі готовності майбутнього викладача до педагогічної діяльності мотивацію професійного самовдосконалення й визначає умови, які цьому сприяють, зокрема:

1) формування позитивних мотиваційних установок на професійне самовдосконалення; 2) формування у викладачів системи знань, умінь та навичок роботи з власною особистістю; 3) актуалізація у викладачів потреби професійного самовдосконалення у педагогічній діяльності [3].

Я. Андрушко встановлює рівень психологічної готовності магістрантів до здійснення викладацької діяльності на основі діагностичного вивчення показників ціннісно-мотиваційної, когнітивної та творчорефлексивної складових. Дослідниця робить висновок про те, що психологічна готовність до діяльності постає як система індивідуальних властивостей, якостей особистості та спрямування на майбутню професійну діяльність, а також є одним із критеріїв результативності процесу підготовки магістрантів [1].

У педагогічній науці мотивація у взаємозв'язку із самоорганізацією діяльності розглядається М. Мочаловою, Н.Пейсаховим, А. Цветковою та ін. У низці своїх публікацій А. Цветкова представляє взаємозв'язок мотивації та самоорганізації суб'єктів навчальної діяльності у послідовному ланцюжку самостійних навчальних дій: зосередження уваги на навчальній ситуації → орієнтування в діяльності (отримання інформації та її осмислення) → постановка цілі → прагнення до її досягнення → контроль і корегування навчальних дій → оцінка/самооцінка досягнутого результату [5, с. 121]. Аналіз наукових праць дає підстави для висновку, що цілеспрямоване і систематичне навчання студентів основам самоорганізації забезпечує їх самоорганізаційну активність у процесі здобуття знань, власного саморозвитку, підвищує якість їх самомотивації, самоконтролю поведінки, сприяє розвитку самодисциплінованості та організованості, а також формуванню їх готовності до виконання професійних функцій у майбутній педагогічній діяльності.

Ціннісно-мотиваційний компонент готовності майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності базується на спрямованій мотивації та самомотивуванні до здійснення значущої діяльності. Сутність самомотивування та способи її

формування ми обґрунтували у попередній публікації [2].

Мета статті. У статті маємо за мету представити результати сформованості ціннісно-мотиваційного компонента готовності майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності унаслідок упровадження методичної системи формування означеної готовності на формувальному етапі експерименту.

Матеріали і методи. Для обстеження було сформовано дві групи магістрантів, професійна кваліфікація яких передбачає викладання у закладах вищої освіти: експериментальну (ЕГ) – 121 особа та контрольну (КГ) – 125 осіб. У дослідженні було використано такі методи: теоретичного аналізу – з метою виявлення сутнісних ознак ціннісно-мотиваційного компонента готовності майбутніх викладачів до самоорганізації; експериментальні: опитувальники, стандартизовані методики, аркуш самооцінювання – з метою виявлення у майбутніх викладачів вищої школи рівня сформованості мотивів та цінностей у контексті їх самоорганізації у навчальній/професійній діяльності.

Результати та їх обговорення. Ціннісно-мотиваційний компонент готовності майбутнього викладача вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності характеризується спрямованістю ціннісних орієнтацій магістрантів та стійкістю мотивації. Цінності орієнтують і спрямовують діяльність майбутнього викладача до підвищення рівня професійної культури, удосконалення рівня теоретичної та практичної підготовленості, набуття досвіду організації та самоорганізації у професійній діяльності, саморозвитку та самовдосконалення. Вони визначають дії, вчинки майбутнього викладача, формують його потреби і впливають на інтереси. Сформованість цінностей самоорганізації у магістрантів формує відповідальне ставлення до навчальної/професійної діяльності та власного психічного і професійного здоров'я, мотивує до ефективного розподілу особистісних та професійних ресурсів у діяльності.

Аналіз наукової проблеми дає підстави стверджувати, що ціннісно-мотиваційний компонент готовності до самоорганізації у професійній діяльності виявляється у позитивному ставленні до професійної діяльності, усвідомленні цінності сформованості здатностей до самоорганізації для здійснення ефективної діяльності, організації, збереження та відновлення ресурсів інтелекту, працездатності, творчої енергії.

Відтак, ціннісно-мотиваційний компонент готовності майбутнього викладача вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності визначаємо за ступенем сформованості цінностей, мотивів, прагнень, потреби в застосуванні способів самоорганізації (мотиваційний критерій) та прогнозуємо його прояв у таких показниках: усвідомлення цінності сформованості здатностей до самоорганізації для ефективності професійної діяльності та збереження професійного здоров'я; потреба в творчому засвоєнні знань та умінь самоорганізації, прагнення навчитися способам ефективної самоорганізації; ступінь самомотивованості особистості на вирішення повсякденних завдань; спрямованість особистості до досягнення цілей, праг-

нення до самовдосконалення у професійній діяльності.

Для вивчення рівня сформованості ціннісно-мотиваційного компонента готовності магістрантів до самоорганізації у професійній діяльності було використано такі методики: методику вивчення мотивації до досягнення успіху Т. Елерса, тест-опитувальник мотивації успіху чи невдачі А. Реана; шкалу самоефективності Р. Шварцнера, М. Єрусалема (адаптовану В. Ромеком); самосертифікаційний опитувальник "Сформованість здатностей до самоорганізації у навчальній/професійній діяльності", аркуш самооцінювання.

Методика Т. Елерса та тест-опитувальник А. Реана дають змогу з'ясувати рівень мотивації особистості до досягнення цілі, спрямованість на удосконалення власних знань, рівня саморозвитку.

За результатами використання методики А. Реана на констатувальному етапі експерименту в респондентів фіксується стійка мотивація до досягнення успіху (30,6 % у ЕГ та 29,6 % у КГ), прояв тенденцій мотивації до досягнення успіху (35,5 % у ЕГ та 36,0 % у КГ), нечітко виражена мотивація (28,0 % у ЕГ, 26,4 % у КГ), мотивація боязні невдачі (5,9 % у ЕГ та 8,0 % у КГ). Загальною тенденцією отриманих відповідей визначаємо схильність магістрантів переоцінювати власні успіхи унаслідок чергування успіху та невдачі у справах (53,0 %), а також твердження респондентів, що в умовах обмеженого часу результативність їх діяльності не покращується (47%), що дає підстави стверджувати, що для успіху в роботі потрібно навчитися планувати діяльність та розподіляти час. Аналіз анкет магістрантів, у яких зафіксовано нечітко виражену мотивацію або мотивацію боязні невдачі, дає підстави визначити такі спільні характеристики: відсутність оптимізму, налаштованості на виконання діяльності; втрачання інтересу більшістю респондентів до справи, у виконанні якої особа зазнала невдачі; відсутність активності в пошуку способів подолання невдачі; переконаність у тому, що на успішність діяльності особистості впливає зовнішній контроль; відсутність стратегічного планування діяльності; нездатність особи відмовитися від виконання невідповідних для неї завдань.

За результатами застосування методики Т. Елерса високий рівень мотивованості на досягнення успіху виявляють 19,0 % осіб ЕГ та 17,6 % осіб КГ, помірну мотивованість – 43,8 % магістрантів ЕГ та 43,2 % у КГ, середній рівень мотивації – 30,6 % у ЕГ та 31,2 % у КГ, низький – 6,6 % респондентів ЕГ та 8,0% осіб у КГ. Загальними тенденціями недостатнього рівня сформованості мотивації до досягнення успіху з-поміж числа осіб, у яких зафіксовано низький та середній рівень мотивації досягнення успіху, визначимо такі: схильність до відкладання справ (90,9 %), брак наполегливості у доведенні своєї правоти (38,3 %); недостатня увага до власних успіхів (36,2 %); для третини осіб осуд є більш стимулюючим методом, аніж похвала (29,8 %).

За шкалою самоефективності Р. Шварцнера ми виявляли ступінь упевненості респондентів щодо наявності у них потенційних здатностей організувати й здійснювати спрямовану на досягнення поставленої

цілі власну діяльність, їхню самомотивованість на вирішення повсякденних завдань. За результатами методики визначаємо високий рівень самомотивованості у 13,2 % осіб ЕГ та 15,2% осіб КГ, достатній – у 36,4 % магістрантів ЕГ та 36,0 % осіб КГ, середній – у 38,0 % і у ЕГ та 37,6 % осіб КГ, низький – у 12,4 % осіб у ЕГ та 11,2% осіб у КГ. Варто відзначити, що 55,6 % осіб, які виявляють низький та середній рівні за методикою самоефективності, мають недостатню готовність до будь-яких труднощів, 54,5 % магістрантів виявляють невіру у власні можливості перед раптовими труднощами, а 72,7 % осіб зазначають, що нелегко досягають своїх цілей.

За допомогою самосертифікаційного опитувальника ми визначали ступінь мотивованості магістрантів на виконання повсякденних завдань, пов'язаних із навчальною/професійною діяльністю, усвідомлення власної цінності та потребу мати здатності до самоорганізації у професійній діяльності.

Результати обробки отриманих за опитувальником даних свідчать, що високий ступінь самомотивованості на вирішення повсякденних завдань мають близько 17,0 % осіб в обох групах, достатній – близько 40,0 %, низький – близько 7,0 % магістрантів. Разом з тим, високий рівень самоставлення та усвідомлення цінності сформованості самоорганізаційних здатностей, потреби в творчому засвоєнні знань і умінь самоорганізації та прагнення навчитися способам ефективно самоорганізації мають близько 38,8 % осіб, до-

статний рівень – близько 29,0 % магістрантів, середній – біля 31,0 % осіб та низький – трохи менше 2 %.

Виявлені на констатувальному етапі експериментальної роботи результати визначили напрями формульованої роботи та надали можливість розробити методичну систему контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності, яка включала проектування та розробку відповідного змісту, форм, методів підготовки фахівців, а також активне включення магістрантів до відповідних напрямів і видів діяльності, зокрема: 1) здійснення рефлексії власної діяльності, рівня самоорганізації, прагнень, мотивів; 2) усвідомлення власних потреб та цінностей, прогнозування власного особистісного та професійного розвитку, визначення стратегічних цілей навчальної/професійної діяльності; 3) розроблення і самоконтроль програми особистісного та професійного саморозвитку, самовдосконалення; визначення конкретних дій з її реалізації; 4) застосування системи методів мотивації та самомотивації (вправи, бесіди, рольові ігри, тренінгові вправи, написання есе, складання оди, методи візуалізації, робота з негативними установками та ін.).

Узагальнені показники сформованості ціннісно-мотиваційного компонента готовності майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності після проведення формульованої роботи подано у табл. 1.

Таблиця 1. Узагальнені показники сформованості ціннісно-мотиваційного компонента готовності майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності

Рівні сформованості	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Адаптивно-моделюючий (низький)	8	6,6	9	7,2	—	—	7	5,6
Конструктивно-моделюючий (середній)	40	33,0	40	32,0	19	14,9	41	32,8
Системно-моделюючий (достатній)	44	36,4	47	37,6	50	37,2	46	36,8
Системно-творчий (високий)	29	24,0	29	23,2	52	47,9	31	24,8
Усього	121	100	125	100	121	100	125	100

Для встановлення достовірності результатів було використано багатофункціональний статистичний критерій Фішера ϕ^* та λ -критерій Колмогорова-Смирнова [4]. За алгоритмом розрахунку Колмогоро-

ва-Смирнова максимально виявлена між двома накопиченими емпіричними частотами різниця становить $d_{max} = 0,235$ (табл.2).

Таблиця 2. Розрахунок максимальної різниці накопичених відносних частот у експериментальній та контрольній групах щодо розподілу ціннісно-мотиваційного компонента

	Емпіричні частоти		Емпіричні відносні частоти		Накопичені емпіричні відносні частоти		Різниця $d = \sum f^*e - \sum f^*k$
	fe	fk	f*e	f*k	$\sum f^*e$	$\sum f^*k$	
Низький	—	7	—	0,056	—	0,056	0,056
Середній	19	41	0,149	0,328	0,149	0,384	0,235
Достатній	50	46	0,372	0,368	0,521	0,752	0,231
Високий	52	31	0,479	0,248	1,0	1,0	0
Усього	121	125	1,0	1,0			

Виявлений показник слугує точкою розподілу досліджуваних на дві групи: перша – у якій виявляється “ефект”, й друга – в якій “ефекту немає” (табл. 3).

За результатами даних таблиці 3 визначаємо величини ϕ_1 і ϕ_2 , які відповідають відсотковим долям кожної групи: $\phi_1 (57,0 \%) = 1,711$; $\phi_2 (43,0\%) = 1,430$.

Далі визначаємо емпіричне значення критерію ϕ^* за формулою:

$$\phi^*_{\text{емп}} = (\phi_1 - \phi_2) \times \sqrt{\frac{n_1 \times n_2}{n_1 + n_2}} = (1,711 - 1,430) \times \sqrt{\frac{121 \times 125}{121 + 125}} = 0,281 \times \sqrt{61,48} = 2,203.$$

Визначимо критичні значення критерію ϕ^* , які відповідають прийнятим у психолого-педагогічних дослідженнях рівням статистичної значущості:

$$\varphi^*_{кр} = \begin{cases} 1,64 (p \leq 0,05) \\ 2,31 (p \leq 0,01) \end{cases}; \varphi^*_{емп} > \varphi^*_{кр}, \text{ що підтверджує позитивну динаміку показників експериментальної групи унаслідок запровадження спеціальної програми формувальних дій.}$$

льної групи унаслідок запровадження спеціальної програми формувальних дій.

рджує позитивну динаміку показників експериментальної групи унаслідок запровадження спеціальної програми формувальних дій.

Таблиця 3. Чотириклітинна таблиця для підрахунку φ^* -критерію Фішера з метою виявлення відмінностей у розвитку ціннісно-мотиваційного компонента в ЕГ і КГ

Група	Є ефект		Ефекту немає		Усього досліджуваних
	Кількість досліджуваних	%	Кількість досліджуваних	%	
ЕГ	102	57,0	19	28,4	121
КГ	77	43,0	48	71,6	125
Усього	179	100	67	100	246

Висновки дослідження. Ефективність та продуктивність праці викладача закладу вищої освіти істотно визначаються усвідомленням цінності педагогічної діяльності, спрямованістю мотивів його діяльності на досягнення успіху в праці та реалізацію власних можливостей. Діагностичні процедури дали змогу виявити загальний рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компонента готовності майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професій-

ній діяльності, визначити завдання формувального етапу експериментальної роботи та спроекувати методичну систему формувальних дій з метою досягнення поставлених завдань. Ефективність змісту, форм, методів діяльності, спрямованих на формування ціннісно-мотиваційного компонента готовності магістрантів до самоорганізації у професійній діяльності, підтверджено результатами підсумкової діагностики та перевірено методами математичної статистики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушко Я. С. Емпіричне дослідження психологічної готовності магістрантів до викладацької діяльності. Режим доступу: https://www.academia.edu/attachments/51429805/download_file?st=MTU2ODU0MTg0NiwzNy41NC4xMTQuMTk5&s=swp-splash-paper-cover
2. Myronchuk N. M. Самомотивація як складова самоорганізації викладача у професійній діяльності // Проблеми освіти, 2018. Вип. 88, Ч.2. С. 65-74.
3. Приходько Т. П. Мотивація професійного самовдосконалення викладача економічного напрямку як складова його готовності до педагогічної діяльності у вищій школі // Ефективна економіка, 2012. № 3. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1011>
4. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. СПб.: Соц.-психол. центр, 1996. 349 с.
5. Цветкова А. Т. Основные положения теории формирования мотивации и самоорганизации учащихся в учебной деятельности // Наука и школа, 2010. №4. С. 118-123.

REFERENCES

1. Andrushko Ya. S. Empirical study of a psychological readiness of undergraduates to teach. Retrieved from: https://www.academia.edu/attachments/51429805/download_file?st=MTU2ODU0MTg0NiwzNy41NC4xMTQuMTk5&s=swp-splash-paper-cover
2. Myronchuk N. M. Self-motivation as a component of lecturer's self-organization in professional activity // Problemy osvity, 2018. Vyp. 88, Ch.2. S. 65-74.
3. Prykhodko T. P. Motivation of professional self-improvement of a lecturer of economic direction as a component of his/her readiness for pedagogical activity in higher education // Efektyvna ekonomika, № 3. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1011>
4. Sidorenko E. V. Methods of mathematical processing in psychology. SPb.: Sots.-psihol. tsentr, 1996. 349 s.
5. TSvetkova A. T. Basic points of the theory of schoolchildren's developing motivation and self-organization in their studies // Nauka i shkola, 2010. №4. S. 118-123.

Research of Level of Formation of a Value-Motivational Component of Readiness to Self-Organization in Professional Activity of a Future Lecturer in Higher Education

N. M. Myronchuk

Abstract. The article presents a methodology and results of diagnostics of level of formation of a value-motivational component of the readiness to self-organization in professional activity of future lecturers in higher education. Indicators of a value-motivational component of readiness and criteria for its study are presented. The diagnostic study of value-motivational component formation indicators of future lecturers in higher education is carried out on the basis of method of studying motivation for success by T. Ehlers, questionnaire of motivation for success or failure by A. Rean; self-efficacy scale by R. Schwarznier, M. Jerusalem; self-certification questionnaire and self-reflection sheet. Statistical methods for establishing a validity of experimental results are described.

Keywords: future lecturers in higher education, self-organization, self-organization in professional activity, motivation, value-motivational component.